

Ks. IRENEUSZ SKUBIS

ZAGADNIENIE ZMIANY OBRZĄDKU OD BULLI PAP. MIKOŁAJA V „PERVENT AD NOS” (1448) DO WYDANIA KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO (1917)

Chcąc lepiej zrozumieć ducha przepisów dotyczących zmiany obrządku i cel ich wprowadzenia, będzie rzeczą pożyteczną przedstawić uprzednio stosunek Stolicy Apostolskiej do różnych obrządków w Kościele.

I. STOSUNEK STOLICY APOSTOLSKIEJ DO OBRZĄDKÓW

Chociaż jest rzeczą znaną, że w okresie przez nas omawianym często była podkreślana zasada wyższości (prestancji) obrządku łacińskiego nad obrządkami wschodnimi, co dało się zauważyć szczególnie przy stosowaniu zasad zmiany obrządku, to jednak Stolica Apostolska nigdy nie dążyła do zniesienia obrządków wschodnich legalnie istniejących w Kościele.¹ Wymownie świadczą o tym przede wszystkim wypowiedzi papieży z okazji zawierania unii z różnymi Kościołami odłączonymi. W takich bowiem wypadkach Stolica Apostolska z zasady pozostawiała powracającym do jedności z Kościołem ich własną liturgię i język dotąd w niej używany, własną organizację i dyscyplinę, a także obrzędy i zwyczaje, jeżeli one nie sprzeciwiały się zasadom wiary i nie przynosiły szkody karności kościelnej. Tak było na przykład przy zawieraniu unii z Grekami na So-

¹ Por. A. Petrani. An adsit ritus praestantior?. W: „Apollinaris” 6: 1933 s. 74; Petrani. De variis ritibus catholicis ac de suprema eos moderandi auctoritate. W: „Apollinaris” 11: 1938 s. 502—514; Petrani. De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica. Taurin — Romae 1930 s. 14—26; P. Pałka. Stosunek Kościoła do obrządków wschodnich. W: „Ateneum kapłańskie” 61: 1969 s. 175—184.

borze Lyońskim ² (1274) i Florenckim ³ (1439) oraz Unii Brzeskiej z Rusinami (1595).⁴

Odnosnie do tych ostatnich uczynił to Klemens VIII bullą „Magnus Dominus” ogłoszoną 23.XII.1595 r. gwarantując Rusinom zachowanie ich obrządku przy odprawianiu Mszy św., administrowaniu sakramentów i innych funkcji świętych, z wyjątkiem tylko tego, co sprzeciwiałoby się nauce wiary katolickiej i co by wykluczało łączność z Kościołem rzymskim.⁵

O pozytywnym ustosunkowaniu się Stolicy Apostolskiej do istnienia różnych obrządków w Kościele świadczą dość częste wypowiedzi papieży

Już w XI w., gdy patriarcha Michał Cerulariusz nakazał zamknąć wszystkie Kościoły łacińskie w Konstantynopolu, Aleksandrii i Jerozolimie, pap. Leon IX poruszony do głębi tym faktem przypomniał, iż Kościół rzymski jest w tym względzie bardziej wyrozumiały. Zarówno bowiem w samym Rzymie, jak i poza nim zezwala na istnienie klasztorów i kościołów greckich. Nikt też ich członków nie odciąga ani od ojczyściej tradycji, ani od własnych zwyczajów. Owszem, Kościół rzymski zachęca ich do zachowania własnych odrębności obrządkowych.⁶

Pap. Innocenty III na Soborze Laterańskim IV (1215) zajął podobne

² P. Pałka. Stosunek Kościoła do obrządków wschodnich. W: „Ateneum kapłańskie” 61: 1969 ss. 175—184. Por. także A. Franchi OFM. *Il Concilio di Lione (1274) secondo la Ordinatio Concilii generalis Lugdunensis* edizione del testo et note). Roma 1965; Z. Pięta Św. Bonawentura a Sobór Lyoński II. W: „Św. Bonawentura. Życie i myśli”. Niepokalanów—Warszawa 1976 s. 39—47.

³ P. Pałka jw., s. 177; J. Umiński. *Historia Kościoła T. 2* Opole 1959 s. 414.

⁴ M. Malinowski. *Die Kirchen- und Staatssatzungen bezuglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*. Lemberg 1861, s. 25—27: „Mittimus ad Sanctitatem Vestram clarissimos fratres nostros, Reverendos in Christo Hipatium Pocięy, Episcopum Volomidriensem Brestensemque, et Cyrillum Terlecki, Episcopum Luceoriensem Ostrogiensemque, quibus mandavimus, ut Sanctitatem Vestram adeant, ac siquidem Sanctitas Vestra administrationem sacramentorum ritusque et caeremonias orientalis Ecclesiae integre, inviolabiliter atque eo modo, quo tempore unionis illis utebamur, nobis conservare confirmareque pro se et successoribus suis nihil in hac parte innovaturis unquam dignetur, suo et omnium nostrum Archiepiscopi et Episcoporum totiusque ecclesiastici nostri status et ovium commissarum nobis divinitus nomine, Sedi S. Petri et Sanctitati Vestrae uti Summo Pastori Ecclesiae Christi debitam obedientiam deferant”.

⁵ „... ad maiorem charitatis nostrae erga ipsos significationem omnes sacros ritus et caeremonias, quibus Rutheni Episcopi et clerus juxta Sanctorum Patrum graecorum instituta in divinis Officiis ac Sacrosanctae Missae sacrificiis ceterorumque Sacramentorum administratione aliisve sacris functionibus utuntur, dummodo veritati et doctrinae Fidei Catholicae non adversentur et communionem cum Romana Ecclesia non excludant, eisdem Ruthenis Episcopis et Clero ex Apostolica benignitate permittimus concedimus et indulgemus...”. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Romae 1953 Vol. I s. 242—243.

⁶ Leon IX: „Ecce in hac parte, Romana Ecclesia quanto discretior, moderatior et clementior vobis est! Siquidem cum intra et extra Romam plurima Graecorum reperiantur monasteria sive ecclesiae, nullum eorum adhuc perturbatur vel prohibetur a paterna traditione, sive sua consuetudine; quin potius suadetur et admo-netur eam servare”. Migne PL 143, 764.

stanowisko, aby Grekom wracającym do jedności z Kościołem katolickim pozostawić ich własny obrządek oraz dotychczasowe zwyczaje.⁷

Pap. Pius IV, poddając w 1564 r. Greków na Sycylii jurysdykcji ordynariuszy łacińskich, oświadczył jednocześnie, że przez ten fakt nie chce odciągnąć ich od własnego rytu greckiego.⁸

Pap. Paweł V w dniu 10 XII 1615 r. odparł zarzuty schizmatyków skierowane pod adresem Stolicy Apostolskiej, jakoby przez unię pragnęła ona latynizować Rusinów⁹

Pap. Benedykt XIII zatwierdzając 19 VII 1724 r. uchwałę Synodu Zamojskiego, wprowadzającą pewne zmiany do dyscypliny Rusinów stwierdza, iż przez to Kościół nie chce nic odwoływać z tego, czego nauczali o obrządku greckim jego poprzednicy.¹⁰

Szczególnie pap. Benedykt XIV¹¹ wielokrotnie dawał wyraz temu, że *Stolica Apostolska* nie dąży do zniesienia obrządków wschodnich. W swej konstytucji „*Romana Ecclesia*” z 18 III 1743 r. podkreśla, jak bardzo Kościół pragnie zachowania, ugruntowania i powiększenia całej spuścizny Kościoła wschodniego. Znamienna jest zwłaszcza w tym względzie nauka tego papieża wyłożona w konstytucji „*Demandatam caelitus*” z 24 XII 1743 r. „O obrządkach i zwyczajach Kościoła greckiego przede wszystkim ogólnie to postanowiliśmy — czytamy w konstytucji — że nie godziło się i nie godzi nikomu z jakiegokolwiek tytułu albo pozoru, z racji autorytetu i godności, chociażby patriarszej albo biskupiej, cokolwiek zmieniać, albo coś nowego wprowadzać, co groziłoby całkowitemu i dokładnemu zachowaniu obrządków”.¹²

⁷ Mansi. 22, 989—990.

⁸ Petrani. *De relatione* ... s. 16.

⁹ Paweł V. Breve „*Solet circumspecta*” z 10.XII.1615 r. „*Omnes sacri ritus et caeremoniae quibus Rutheni Episcopi, et clerus iuxta SS. Patrum Graecorum instituta in divinis officiis, et sacrosancto Missae sacrificio, caeterorumque sacramentorum administratione, aliisve sacris functionibus utuntur, dummodo veritati, et doctrinae fidei catholicae non adversentur, et communionem cum Romana Ecclesia non excludant, per unionem tollere, aut extinguere Ecclesiae Romanae intentio, mens et voluntas non fuit, nec est neque id dici vel censeri potest nec potuit...*”. *Fonti*, fasc. I cz. I s. 469—471.

¹⁰ Benedykt XIII. List Ap. „*Apostolatus officium*” z 19.VII.1724: „*Per... Synodi localis confirmationem nihil derogatum esse censetur constitutionibus Romanorum Pontificum et decretis Conciliorum generalium emanatis super ritibus et disciplina Orientalium, quae non obstante huiusmodi confirmatione semper in suo robore permanere debeant, ac salva semper auctoritate Congregationis pro Ecclesia Orientali*”. *Fonti*, fasc. I, cz. I s. 439.

¹¹ W konstytucji „*Imposito Nobis*” z 29.III.1751 r. wspomniany Papież pisze: „*Quam vero nunquam Ecclesiae Latinae mens fuerit, ut Graecorum Ritus destrueret, quin potius eorum semper conservationi, quantum fas esset, nec non eorumdem apud Graecos Fideles observantiae prospexerit;*”. Por. tegoż Papieża Enc. „*Allatae sunt*” z 26.VII.1755 r.; Konst. „*Etsi pastoralis*” z 26.V.1742 r. § 5; Enc. „*Demandatam*” z 24.XII.1743 r. Por. B. Przybysz. *Stosunek Stolicy Apostolskiej do obrządków wschodnich w świetle prawodawstwa papieża Benedykta XIV*. Lublin 1965 (maszynopis).

¹² Benedykt XIV. Enc. „*Demandatam*” z 24.XII.1743 r. § 3.

Podobne stanowisko zajmuje tenże Papież również w swoich konstytucjach: „Etsi pastoralis”¹³ (1742) i „Allatae sunt”¹⁴ (1755).

Nie inaczej postąpił pap. Pius VI przy okazji wydania Katechizmu Rzymskiego w języku arabskim. W liście „Catholicae Communionis” zdecydowanie bowiem podkreśla, że Stolicy Apostolskiej zależy bardzo na zachowaniu w obrządkach wschodnich tego wszystkiego, co nie sprzeciwia się godności wiary.¹⁵

Z kolei w roku 1848 pap. Pius IX w liście „In suprema” podkreśla piękno liturgii wschodniej pogłębiającej pobożność wiernych w oddawaniu czci boskim tajemnicom.¹⁶

Leon XIII swoją konstytucją „Orientalium dignitas” z 30 XI 1894 r. przyniósł ostateczne zrównanie wszystkich obrządków w Kościele usuwa-

¹³ Benedykt XIV. Konst. „Etsi pastoralis” z 26.V.1742 r. § 9: „I. Quoniam Orientalis Ecclesiae ritus, utpote non minima parte a Sanctis Patribus profecti, vel a Maioribus traditi, sic animis Graecorum, aliorumque insederunt, ut Praedecessores nostri Romani Pontifices satius, consultiusque duxerint, ritus huiusmodi, qua in parte nec fidei Catholicae adversantur, nec periculum generant animarum, aut Ecclesiasticae derogant honestati, approbare, seu permittere, quam illos ad Romanarum caeremoniarum normam reducere; ... nec super his a quoquam Latino Ordinario illos, vel illorum quemlibet molestari, vel inquietari permittimus: Inhibentes omnibus et singulis Praelatis, allisque, ne quis ritus, et caeremonias Graecorum in Concilio Florentino, vel alias approbatas blasphemare, aut reprobare, seu improbare ausit”. Fontes. Vol. I s. 750.

¹⁴ Benedykt XIV. Enc. „Allatae sunt” z 26.V.1755r., § 48: „Haec sunt, quae dumxim exponenda in hac Encyclica nostra Epistola, non solum ad patefacienda fundamenta, quibus innituntur responsiones redditae Missionario, qui quaestiones sub initium exscriptas proposuit; sed etiam, ut omnibus perspecta fiat benevolentia, qua Sedes Apostolica Catholicos Orientales complectitur, dum praecipit, ut omnino serventur ipsorum Ritus, qui neque Catholicae Religioni, neque honestati adversantur; nec a Schismaticis ad Catholicam unitatem redeuntibus exposcit, ut Ritus suos deserant, sed ut Haereses solum eiurent, atque execrentur: exoptans vehementer, ut diversae eorum Nationes conserventur, non destruantur, omnesque (ut multa paucis complectamur) Catholici sint, non ut omnes Latini fiant”. Fontes. Vol. II. s. 474.

¹⁵ „... Nolumus tamen quispiam a vobis extimet, quum in romano hoc catechismo multa de ritibus ac caerimoniis pro sacramentorum administratione edisserantur, quae Ecclesiae latinae disciplinae consona sunt ac a vestris proinde usibus atque institutis plerumque differunt, velle nos, ut sanctissimas Orientalis Ecclesiae consuetudines, a maioribus vestris acceptas, et ab hac Apostolica Sede approbatas repudietis. Alienum hoc est sane a more atque instituto huius S. Romanae Sedis, ac Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum, qui quantum omni tempore omnem suam curam et sollicitudinem contulerunt, ut orientales populi haereseos aut schismatis labe a Romana Ecclesia disiuncti, in unitatem fidei ac communionis revocarentur, tantum etiam id egerunt semper, ut venerabiles Orientalis Ecclesiae Ritus, qui nec catholicae fidei adversarentur nec periculum animarum inferrent aut Ecclesiae repugnarent honestati, constantissime, pro suo cuiusque Ecclesiae instituto, retinerentur”. Fonti. fasc. II. cz. s. 533—535.

¹⁶ Pius IX. „In suprema” z 6.I.1848 r. n. 3: „Omnino autem sartas tectas habebimus peculiare vestras Catholicas Liturgias; quas plurimi sane facimus, licet ille nonnullis in rebus a Liturgia Ecclesiarum latinarum diversae sint. Enimvero Liturgiae ipsae vestrae in pretio pariter habitae fuerunt a Praedecessoribus nostris; utpote quae et commendantur venerabili antiquitate suae originis, et conscriptae sunt linguis, quas Apostoli aut Patres adhibuerant, et ritus continent splendido quodam ac magnifico apparatu, celebrandos, quibus fidelium erga divina mysteria pietas et reverentia foveatur”. Fonti. fasc. II. cz. II s. 567.

jąc podkreślaną przez kilka wieków prestancję obrządku łacińskiego. Papież ten w swym długim pontyfikacie poświęcił dużo miejsca sprawom obrządków wschodnich.¹⁷ Potwierdzenie tego odnajdujemy w licznych jego pismach, a także w działalności będącej wyrazem życzliwości dla obrządków wschodnich (m.in. w 1880 r. ustanowił kardynałem biskupa obrządku ormiańskiego A. Hassun'a). Zaslugą Leona XIII były utworzone przez niego seminaria i instytuty kształcące kler wschodni. Do kalendarza wprowadził świętych obrządków wschodnich: św. Cyryla Aleksandryjskiego, św. Cyryla Jerozolimskiego, św. Jozafata, św. Cyryla i Metodego. Papież ten obdarzył licznymi odpustami nabożeństwa i modlitwy w intencji zjednoczenia chrześcijaństwa Wschodu.

Dokumenty papieskie w ciągu wieków podkreślały godność, majestat, powagę i szacowność obrządków wschodnich. W wielości obrządków papież upatrywali większą powszechność Kościoła. Nie mieli intencji niwelowania lub uszczuplania czegokolwiek w tych obrządkach. Zależało im na tym, by nikt nie zmieniał niczego zarówno w liturgiach wschodnich, jak również w zwyczajach i dyscyplinie.¹⁸ Charakterystyczne są dokumenty zawierające nawet kary kanoniczne przewidziane na kapłanów łacińskich, którzy usiłowałiby choćby tylko radą nakłaniać wiernych obrządków wschodnich do przechodzenia na obrządek łaciński.²⁰

Przytoczone tu świadectwa stwierdzają, że Stolica Apostolska nie tylko tolerowała istnienie różnych obrządków w Kościele, ale że dążyła do ich zachowania. Temu służyły, jak to niżej zostanie wykazane, również przepisy normujące sprawę przechodzenia z jednego obrządku na inny.

¹⁷ Petrani. De relatione ... s. 21.

¹⁸ Pius IX. Allokucja konstystorialna z dn. 19.XII.1853 r.: „Noverant siquidem immaculatam Christi sponsam mira quadam varietate distingui, quae non officiat unitati; Ecclesiam scilicet nullius regionum terminis definitam omnes complecti populos, nationes, gentes, quae fidei unitate et consensione coalescant diversae licet moribus, linguis ac ritibus, quos tamen omnium mater et magistra Romana probavit Ecclesia”. P. Nilles. Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis. Oniponte 1855, T. I s. 176.

¹⁹ Benedykt XIV. Enc. „Demandatam” z 24.XII.1743 r. n. 3: „De ritibus igitur et moribus Ecclesiae graecae illud imprimis statuendum decrevimus, nemini licuisse ac licere, quovis titulo et colore et quacumque auctoritate aut dignitate, etiamsi patriarchali aut episcopali, praefulgeat, quidquam innovare aut quiquid introducere, quod integram exactamque eorundem observationem imminuat”. Fontes. Vol. I s. 797. Por. także: Wypowiedź Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 15.III.1790 r. „Regulae pro clero copto Aegypti”, N. 8. Fonti. fasc. I cz. I s. 480; oraz odpowiedź tejże Kongregacji dana Mons. Masimo Giuaid z 13.VI.1831 r. Dubium 1, ad 3. Fonti. fasc. I cz. I s. 481.

²⁰ Benedykt XIV. Enc. „Demandatam” z 24.XII.1743 r. n. 19: „Curent praeterea missionarii cuiuscumque Ordinis ut omnia laudabilia Ecclesiae graecae instituta ab antiqua Patrum traditione firmata in suo vigore permaneant, atque a fidelibus istius melchiticae nationis integre executioni tradantur, neque iisdem suggerere aut suadere audeant, quod illorum contemptum atque imminutionem inducere possit; multoque minus auctoritate propria aliquid circa illa innovare, aut etiam super iisdem aliquam dispensationem concedere vel admittere praesument”. Fontes. vol. I s. 801. Por. także: Benedykt XIV. konst. „Allatae sunt” z 26.VII.1755 r. nn. 3, 18, 19, 34.

Miało to duże znaczenie szczególnie dla zachowania małych grup obrządkowych. W omawianym okresie normy ograniczające swobodę zmiany obrządku nie zawsze były jednolite. Dla jaśniejszego ich przedstawienia omówione tu zostaną w następującym porządku:

- a) zmiana obrządku łacińskiego na wschodni,
- a) zmiana obrządku wschodniego na łaciński,
- c) zmiana jednego obrządku wschodniego na inny wschodni.

II. ZMIANA OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO NA WSCHODNI

Pierwszą wyraźną wzmiankę o zakazie samowolnej zmiany obrządku — jak wyżej zostało zaznaczone — odnajdujemy u pap. Mikołaja V w bulli „Pervenit ad Nos” z 6 IV 1448 r.²¹ Papież ten dowiedziawszy się, iż wierni obrządku łacińskiego pod pretekstem unii przechodzą na obrządek grecki, wyraża wielkie zdziwienie z tego powodu i swoją dezaprobatę. Chociaż bowiem za chwalebne uważał on zwyczaje Kościoła greckiego, to jednak był zdania, że nie powinno się mieszać obrządków, czego także nie dopuszczał sobór we Florencji. Wypowiedź papieska jest zgodna z wyznawaną w tym czasie zasadą preściancji obrządku łacińskiego.²² Zgodnie z tą zasadą uważano, że obrządek łaciński, jako obrządek Kościoła rzymskiego cieszy się szczególną powagą i autorytetem. Dlatego o wiele łatwiej było przechodzić z obrządku wschodniego na łaciński niż z obrządku łacińskiego na wschodni. Na potwierdzenie tej zasady można dodać, że często, gdy brakowało biskupów wschodnich pieczę duszpasterską nad wiernymi obrządków wschodnich sprawowali biskupi łacińscy, natomiast biskupom wschodnim Stolica Apostolska nie zlecała władzy nad wiernymi obrządku łacińskiego.²³ Rzadko też udzielała zezwolenia na zmianę obrządku łacińskiego na wschodni.²⁴

²¹ Mikołaj V. „Pervenit ad Nos” z 6.IX.1448 r.: „Pervenit ad aures Nostras, quod in locis, quae catholicis in Graecia subiecta sunt multi catholici, unionis praetextu, ad graecos impudenter transeunt ritus. Mirati admodum sumus, mirarique non desistimus, nescientes quid sit, quod eos a consuetudine ac ritibus, in quibus nati enutritique sunt, in alienigenarum ritus transposuit; nam, etsi laudabiles Orientalis Ecclesiae ritus sint, non licet tamen Ecclesiarum ritus permiscere, neque id unquam sacrosancta Synodus Florentina permisit”. *Fonti*. fasc. I cz. I s. 505.

²² Benedykt XIV. „Allatae sunt” z 26.VII.1755 r. n. 20: „Cum latinus ritus is sit, quo utitur S. Romana Ecclesia, quae mater est et magistra aliarum ecclesiarum, reliquis omnibus ritibus praeferrere debet. Ex quo porro sequitur haud licere a Latino Ritu ad Graecum transire; nec illis, qui semel a Graeco vel Orientali, ad Latinum transierunt, licitum esse ad pristinum Graecum Ritu reverti, ... nisi forte peculiare quaedam intercederent circumstantiae, quae impertendam hac super re dispensationem suaderent”. *Fontes*. vol. II s. 459.

²³ Petrani A., *De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica*. Taurini-Romae 1930 s. 36: „Deinde in hoc, quod ritus graeci tum clerici tum fideles laici aliquando Episcopis latinis subiciuntur, nunquam vero latini subduntur graecis episcopis”. Por. także wypowiedź tegoż Autora — jw. s. 44—45.

²⁴ Petrani. jw. s. 36.

Benedykt XIV w wyżej przytoczanej konstytucji „Etsi pastoralis” stwierdza, że zmiana obrządku łacińskiego na wschodni nie przystoi łacinnikom. Przejście z obrządku łacińskiego na grecki nie jest możliwe ze względu na dużą przewagę obrządku łacińskiego nad greckim, zwłaszcza w regionach Italii, gdzie Grecy są poddani łacińskim biskupom. W razie zaś przyjęcia przez Greków obrządku łacińskiego, nie może być on porzucony bez apostolskiej dyspensy. Prestancja obrządku łacińskiego jest, zdaniem Papieża taka, że nie można go zastąpić żadnym innym obrządkiem.²⁵

Zasada prestancji odgrywała dużą rolę w sprawach zmiany obrządku łacińskiego na wschodni w okresie od XVI do XIX w.²⁶ I tak pap. Klemens VIII w Instrukcji dla Italo-Greków z 31 VIII 1595 r. nie zezwolił wiernym obrządku łacińskiego na przejście na obrządek wschodni współmałżonka z racji zawieranego małżeństwa.²⁷ Również pap. Benedykt XIV nie udzielił podobnego pozwolenia w konstytucji „Etsi pastoralis”.²⁸ Mogła natomiast zaistnieć sytuacja odwrotna. Małżonek obrządku greckiego mógł przechodzić na obrządek łaciński współmałżonka. Gdy chodziło o kobietę, mogła ona przejść z obrządku greckiego na obrządek łaciński swego męża, ale nie mogła po jego śmierci wrócić już do swego pierwotnego obrządku.

Trzeba jednak zaznaczyć, że Stolica Apostolska często odmawiała pozwolenia łacinnikom pragnącym przejść na obrządek wschodni. Tak na przykład, Kongregacja Rozkrzewiania Wiary 30 XI 1629 r. orzekła, że gdy chodzi o zmianę obrządku łacinników w Aleppo, misjonarze nie mogą w żaden sposób zezwolić im na spełnienie praktyk religijnych według

²⁵ Benedykt XIV. konst. „Etsi pastoralis” z 26.V.1742 r. § 2, n. 13; „ritus enim Latinus propter suam praestantiam, eo quod sit ritus Sanctae Romanae Ecclesiae omnium Ecclesiarum Matris, et Magistrae sic supra Graecum ritum praevalet, maxime in Italicis regionibus, ubi Latinis Episcopis Graeci subiecti sunt, ut non modo ab ipso ad Graecum transitus nullatenus permittatur, verum etiam a Graecis semel assumptus, absque Apostolica dispensatione deserere nequeat”. Fontes. vol. I. 739. Por. także Petrani. jw. s. 36; Pałka. jw. s. 179—180.

²⁶ Petrani A. Zrównanie obrządków w prawie kanonicznym. W: „Oriens” 1: 1923 z 2 s. 50; Pałka. jw. s. 179. H. Hoffmann. De Benedicti XIV latinisationibus. W: „Apolinaris” 27: 1954 ss. 77—161; G.W. Basset. The determination of Rite. Roma 1967 s. 109—110. Benedykt XIV. Enc. „Allatae sunt” z 26.V.1755 r. n. 20 Fontes. Vol. II, n. 434 s. 456—474.

²⁷ Klemens VIII. Instrukcja dla Italo-Greków „Sanctissimus” z 31.VIII.1595 r., § 5: „... Maritus Latinus uxoris Graecae ritum non sequatur. Latina uxor non sequatur ritum mariti Graeci. Graeca vero uxor sequatur ritum mariti Latini...”. Fontes. Vol. I s. 345; Por. Ae. Herman. De ritu mulieris. W: „Periodica” 29:1940 s. 5—6.

²⁸ Benedykt XIV. konst. „Etsi pastoralis” z 26.V.1742 r. § 8: „Maritus Latinus Uxoris Graecae ritum non sequatur. Latina Uxor non sequatur ritum Mariti Graeci. Graecus Maritus potest, si velit, ritum Uxoris Latinae sequi. Item Graeca Uxor potest, si velit, sequi ritum Mariti Latini, post cuius obitum, ad ritum Graecum redire nequeat”. Fontes. vol. I s. 750. Por.: C. de Clercq. De ritu et adscriptione ritui apud orientales catholicos. W: „Ephemerides liturgicae” 46:1932 s. 480.

obrazdku wschodniego.²⁹ Także 14 XI 1637 r. ta sama Kongregacja nie udzieliła zezwolenia metropolicie ruskiemu na przyjęcie do Zakonu Bazylianów alumnów rusko-łacińskich, którzy studiowali w Papieskich Kolegiach w Brunsbergu i Wilnie.³⁰

Kongregacja Św. Oficjum 7 VI 1639 r. na pytanie, czy można rozgrzeszyć łacinników, którzy przeszli na obrządek grecki, żyją według tego obrządku i mieliby trudności w przejściu z powrotem na obrządek łaciński, odpowiedziała pozytywnie tylko, gdy chodziło o tych, którzy starają się o dyspensę papieską. Wprawdzie tymczasowo mogą być rozgrzeszani — wyjaśniała Kongregacja, ale winni postarać się o dyspensę.³¹ Gdyby zaś przejście na obrządek grecki było połączone z pewną pogardą dla obrządku łacińskiego czy też dla Kościoła św. — mogli być rozgrzeszeni przez właściwą władzę kościelną, nawet gdyby chodziło o herezję lub schizmę. byle by tego żałowali, wyśpiewali się i wyznali wiarę katolicką. Jeżeli jednak nie chcieliby wrócić z powrotem na obrządek łaciński, wtedy mieli obowiązek podjąć starania o dyspensę, chyba że wymówiłaby ich od tego jakaś słuszna przyczyna.³²

Zapewne zasadą wyższości obrządku łacińskiego kierował się także i pap. Pius IX, gdy 11.VI.1847 r. gdy na prośbę sycylijskich katolików obrządku greckiego, aby mogli w małżeństwach obrządkowo mieszanych opowiadać się swobodnie za dowolnym obrządkiem, przesłał odpowiedź biskupowi Palermo i uzasadnił ją m.in. następująco: „(...) gdyby zgoda została wyrażona, wtedy owa najpełniejsza i wyłączna wyższość obrządku łacińskiego nad greckim byłaby zupełnie obalona, która jednak koniecznie musi być zachowana”.³³

²⁹ Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 30.XI.1629 r. n. 8, ad. 8: „Quoad mutationem ritus Latinorum qui dicitur catholicis romanis permitti a missionariis Aleppi, ut nullo modo indulgeant Latinis ut iuxta ritus orientales vivere possint”. Fonti. fasc. I cz. I s. 505.

³⁰ Kongregacja Rozkrzewiania Wiary. Dekret z 14.XI.1637 r. n. 37: „Referente eodem Emo D. Cardinali Albornotio, S.C. Metropolitanae Russiae denegavit licentiam recipiendi ad habitum et professionem in Religione S. Basilii Alumnos Ruthenos latinos Collegiorum Pontificiorum Brunsbergensis et Vilmensis”. Fonti. fasc. I cz. I s. 505.

³¹ Kongregacja Św. Oficjum 3.VIII.1639: „Se possono (i missionari dell'Arcipelago greco) assolvere quelli di rito latino che sono passati al rito greco, e vivono in quello mangiando carne il sabbato, e facendo tutti gli altri esercizi come gli altri greci. E quid dicendum di quelli di loro che, per essere accasati con altri di rito greco, o per altra cagione, hanno difficoltà di ritornare al rito latino? R. Quoad primum, posse absolvi si non intendant perseverare sine dispensatione. Quoad secundum, petendam dispensationem; interim abstinendum nisi iusta causa excuset”. Collectanea S.C. de Prop. Fide. Vol. I, n. 96. Fontes, vol. IV, n. 725. s. 7.

³² Kongregacja św. Oficjum z 7.VI.1639, n. 8: „Se li sudetti al rito greca avendo fatto alcuna cosa in dispreggio del rito latino o di S. Chiesa passano assolversi quando di cio pentiti si confessano e professano la fede cattolica, ancorche per qualche cosa non ritornano al rito latino. — Posse absolvi, etiamsi contemptus fuerit iunctus cum heresi et schismate, ab habente auctoritatem. De nolentibus redire dicendum ut ad 7um: id est petendam dispensationem, interim absolvendum, nisi iusta necessitas excuset”. Fonti. fasc. I, cz. I s. 507.

Materiały przygotowawcze Soboru Watykańskiego I wskazują,³⁴ że zamiarem Ojców soborowych było zniesienie ograniczenia zakazu zmiany obrządku łacińskiego przez niewiastę mającą męża obrządku greckiego. Świadczą o tym „Schemata Constitutionum de rebus orientalium”. Dopiero pap. Leon XIII w cytowanej już konstytucji „Orientalium dignitas” pozwolił żonie łacinnicze przyjąć obrządek wschodni swojego męża, z możliwością powrotu do pierwotnego obrządku w wypadku śmierci małżonka.³⁵ Oznaczało to ostateczne zrównanie wszystkich obrządków w Kościele. Odtąd bowiem te same zasady miały być stosowane zarówno przy zmianie obrządku łacińskiego na wschodni, jak i wschodniego na łaciński. Przyjął to także Kodeks Prawa Kanonicznego, z tym jednak, iż powrotowi niewiasty do danego obrządku może sprzeciwić się prawo partykularne. Trzeba tu przypomnieć, że już dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6 X 1863 r., zwany też Konkordią, regulujący sprawy obrządkowe w prowincji lwowskiej między łacinnikami i greko-katolikami zarówno dla zmiany obrządku łacińskiego na wschodni, jak i odwrotnie, wymagał zezwolenia Stolicy Apostolskiej.

Jedynie w bardzo nielicznych wypadkach Stolica Apostolska udzielała zezwolenia na zmianę obrządku łacińskiego na wschodni. Miało to miejsce z racji szczególnych potrzeb i okoliczności. I tak na przykład pap. Benedykt XIV pozwolił na powrót do obrządku greckiego tym Grekom, którzy zostali wyświęceni na Sycylii przez biskupów łacińskich i mieli obowiąz-

³³ Pius IX. „Plura sapienter” z 11.VI.1847, n. 4. Cl. II, s. 607 d: „... Talem esse petitionum istarum rationem, ut si iisdem assensus praebetur, certissima illa, quae latini ritus propria est, supra Graecorum ritum praestantia fere penitus everteretur, verum exploratum tibi est, hanc ritus latini praesantiam omnino custodiri debere, atque, ut eiusdem Praedecessoris nostri Benedicti XIV verbis utamur, affirmare nos iure posse „latinum ritum propter istam praestantiam, eo quod sit ritus Sanctae Romanae Ecclesiae, omnium Ecclesiarum Matris et Magistrae, sic supra graecum ritum praevalere maxime in italicis regionibus, ubi latinis Episcopis Graeci subiecti sunt, ut non modo, ab ipso ad graecum transitu nullatenus permittatur, verum etiam a Graecis semel deseri nequeat”. Fonti. fasc. II cz. II s. 533.

³⁴ „Uxores virorum suorum ritum amplecti poterunt. Verum ante matrimonium coram parochio semel declarare debent in quo ritu vivere malint, in eoque in posterum, omni variandi facultate adempta, perseverare teneantur”. Mansi. 53, 899. Por. S. Głódź. Sprawy Katolickich Kościołów Wschodnich na I Soborze Watykańskim. Lublin 1976 (maszynopis), s. 85.

³⁵ Leon XIII. Enc. „Orientalium dignitas” z 30.XI.1894 r. art. 8: „Mulieri latini ritus quae viro nupserit ritus orientalis, aequae ac mulieri orientali quae nupserit latino, integrum erit ut ad ritum viri, ineundo vel durante matrimonio, transeat: matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera erit potestas”. Fonti. fasc. II cz. II s. 551.

³⁶ Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary „Ad graves et diuturnas controversias dirimendas” z 6.X.1863: „Quilibet in suo nativo ritu permanere tenetur, et arbitrarius iam permultis tum ad missionarios et fideles orientis, tum ad oras nostras directis constitutionibus et decretis reprobatus transitus, denuo ac severissime prohibetur, et quocumque modo ad effectum deductus, irritus ac nullus esse declaratur. Quare nemini absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex uno ad alterum ritum transire liceat”. Fontes. Vol. VII. s. 394. Cytuje za: Mudryj. jw. s. 70.

zek należenia do obrządku łacińskiego.³⁷ Gdy w diecezji Montis Regalis nie było dostatecznie dużo kapłanów obrządku greckiego w zgromadzeniu św. Filipa Nereusza, wtedy pap. Pius VII na prośbę Zgromadzenia pozwolił w r. 1801 na przejście pewnej liczby kapłanów na obrządek grecki.³⁸

Szczególny przypadek stanowił tu także zakon Bazylianów. W r. 1822 pap. Pius VII zezwolił na przyjmowanie do tegoż Zakonu młodzieńców obrządku łacińskiego. Łacinnicy wstępujący do Zakonu mieli przysposabiać się najpierw do obrządku ruskiego, a dopiero przez uroczystą prośbę zakonną nabywali ten obrządek.³⁹ Sprawa ta za czasów pap. Piusa VII nie była nową, gdyż już pap. Paweł V znacznie wcześniej udzielił takiego pozwolenia.⁴⁰

III. ZMIANA OBRZĄDKU WSCHODNIEGO NA ŁACIŃSKI

Wśród dokumentów Stolicy Apostolskiej odnoszących się do zmiany obrządku, znaczna ich część dotyczy zmiany obrządku wschodniego na łaciński. Ukazywały się one nie tylko z inicjatywy Stolicy Apostolskiej, lecz także wywoływane były niekiedy nagłymi potrzebami hierarchii różnych Kościołów wschodnich z racji częstego porzucania obrządku wschodniego na rzecz obrządku łacińskiego.⁴¹ Zarządzenia Stolicy Apostolskiej,

³⁷ Benedykt XIV. konst. „Etsi pastoralis” z 26.V.1742 r. § VII, n. 23: „Insuper ut omnibus, circa praefatas Italo-Graecorum huiusmodi per Latinos Praesules ordinationes, controversiis, ac dubiis opportuna ratione obviemus, hac nostra Constitutione decernimus, quod si Episcopus Latinus, sive Ordinarius, Italo-Graecis primam Tonsuram, vel Ordines Minores ritu Latino conferat, cum dispensatione Apostolica, ita ut ordinati ab illo in suo Graeco ritu ministrare debeant, (quod ex defectu Graecorum Praesulum per Sedem Apostolicam concedi solet); licite possit idem Latinus Ordinarius litteras dimissoriales Italo-Graecis huiusmodi a se, vel ab alio Latino Praesule, ut praemittitur, ordinatis concedere, ut ad sacros Ordines Graeco ritu, absque alia dispensatione promoveantur” *Fontes*. vol. I s. 748.

³⁸ Petrani. jw. s. 38.

³⁹ Pius VII. „Ea sunt Ordinis”. z 30.VII.1822 r.: „Cum Ordo S. Basilii Magni Congregationis Ruthenorum non modo plurimum de ipsius nationi unione cum sancta Catholica Ecclesia sit meritis, sed etiam praecipuum sit orthodoxae religionis inter Ruthenos columnen ac propugnaculum, adeoque ex fel. record. Clementis VIII, Pauli V, Benedicti XIV aliorumque Summorum Pontificum concessione pluribus cumulatus fuerit indultis ac privilegiis, eoque praesertim, ut Latinis etiam liber pateat in eandem Congregationem ingressus; ... sacra Congregatio ... censuit supplicandum Sanctissimo pro eiusmodi indulti confirmatione seu concessione, ita ut Latini libere ac licite possint in eadem Congregatione admitti, ipsius professionem facere et ad sacros ordines, servatis in omnibus servandis, promoveri” A.G. Welykyj (red.) *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. II. Romae 1954. s. 335—336.

⁴⁰ S. Mudryj. *De transitu ad alium ritum — A byzantino-ucraino ad latinum*. Romae 1973.

⁴¹ Szczególną żywotność w tym względzie wykazywała hierarchia obrządku ruskiego, która bardzo często zwracała się do Stolicy Apostolskiej w sprawach spornych między rusinami i łacinnikami na terenach polskich. Świadczą o tym dokumenty zebrane w dwu tomach pt. „*Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*” (red. A. Welykyj) Romae 1953.

wydawane zwykle za pośrednictwem Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, zmierzały do ograniczenia odpływu wiernych wschodnich od obrządku łacińskiego. Dotyczyły one głównie tych terenów, gdzie wschodnie wspólnoty obrządkowe żyły wśród łacinników. Odnosiło się to również do terenów polskich z racji wspólnot unickich, ormiańskiej i grecko-katolickiej. Zwłaszcza odnośnie do tej ostatniej społeczności, zwanej często ruskim Kościołem unickim, Stolica Apostolska zabierała często głos. Już bowiem zaraz po zawarciu Unii Brzeskiej (1595) wielu Rusinów unitów, zwłaszcza spośród szlachty, zaczęło opuszczać swój obrządek na korzyść łacińskiego.

Wiadomo zaś, że biskupi ruscy obecni na Synodzie Brzeskim opowiedzieli się za wznowieniem Unii florenckiej i poddaniem się Stolicy Apostolskiej stawiając jednocześnie warunki, że nabożeństwa odbywać się będą według zwyczaju wschodniego, że nie będą zmuszani do procesji Bożego Ciała, oraz że w pewnych wypadkach unitom nie będzie można przechodzić na obrządek łaciński.⁴² Gdy chodziło o ostatni warunek, napotykał on na duże trudności ze strony łacinników. „Biskupi łacińscy a na ich czele ówczesny Prymas Gembicki — pisze E. Likowski⁴³ — szli nawet tak daleko, że żądali zniesienia Unii i przeprowadzenia unitów na obrządek łaciński, twierdząc, że Unia niepotrzebna o nawet niebezpieczna dla państwa, że różność obrządków nie jest w interesie jedności kościelnej i daleko pewniejszym i trwalszym będzie zjednoczenie Rusinów z Kościołem, gdy przyjmą obrządek łaciński. W tym sensie referowali do Rzymu, gdzie nad tą sprawą zaczęto na serio obradować, jak się to pokazuje z listu prefekta Propagandy, kardynała Ludovisi do nuncjusza Lancelotti”.

W motywacji biskupów łacińskich znakomitą rolę odegrał pierwiastek integralności narodowościowej Polski. Uważali oni, że Rusini winni stać się najpierw Polakami a potem będą dobrymi katolikami.⁴⁴ Charakteryzując sytuację Kościoła unickiego w tym czasie, E. Likowski pisze: „Smutkiem nie małym i trwogą o przyszłość Unii napełniało serce biskupów unickich, gdy patrzeć musieli na to, jak im łacinnicy zabierali najszlachetniejszą i najzamożniejszą część ich owczarni, odwodząc szlachtę ruską

⁴² E. Likowski. *Historia Unii Kościoła Ruskiego z Kościołem Rzymskim*. Poznań 1875 s. 60—61.

⁴³ E. Likowski. *Unia Brzeska*. Warszawa 1907 s. 251—252.

⁴⁴ M. Harasiewicz. *Annales Ecclesiae Ruthenae*. Leopoli 1862 s. 225: „Ruthenos debere fieri prius Polonos, ut sint dein boni catholici”. Quare etiam factum est, ut Rutheni catholici Eppi, occupati defensione ritus sui graeco-catholici contra praepotentiam cleri Polonici, quem adjuvabant reges, magistratus et nobiles Polonici, non possunt omnibus viribus, et omni Apostolico zelo pro dilatatione unionis cum S. Sede Romana desuadere, et quia tanto minus, quod schismatici eis miserum statum huius unionis objicerent et defectum charitatis Latinorum (Polonorum) erga unitos seu Catholicos Orientales monstrerent, ac in sequelam horum unionem Ecclesiasticam parhorrescent. Haec ex apologeticis scriptis unitorum et disuntiorum Ruthenorum tum etiam ex ipsis relationibus et querelis unitorum Epporum datis Romanum colligi possunt”.

od obrządku ruskiego do łacińskiego. Pewna część szlachty porzucała obrządek ... z własnej inicjatywy przez wzgląd na wielką ciemnotę duchowieństwa ruskiego. Inni zrażeni byli nieustannymi waśniami schizmy, zwłaszcza po sejmie r. 1623, gdy ogólna zapanowała obawa, że unia się nie utrzyma. Chcąc uniknąć powrotu do schizmy, woleli zawczasu przyjąć obrządek łaciński. Inni jeszcze przebywając na dworze królewskim lub służąc w wojsku w otoczeniu przeważnie polskiem i mając większą łatwość nabożeństwa obrządku łacińskiego i przystępowania do sakramentów wedle tegoż obrządku z wolna zasmakowali w tymże nabożeństwie, odwracali się od Unitów i przechodzili na obrządek łaciński. Najwięcej jednak młodzieży kształcącej się w kolegiach jezuickich, pobudzaniem to wyszydzeniem swego obrządku przez kolegów swawolnych, to podszeptami nauczycieli, a wreszcie ucześnieństwem regularnym na nabożeństwa łacińskie i przyjmowaniem sakramentów z rąk kapłanów tego obrządku, odwykły od swego obrządku przechodziło na obrządek łaciński. Metropolita donosi do Rzymu w roku 1624, że dotąd od przyjęcia przez Rusinów Unii 200 szkolnej młodzieży szlacheckiej zmieniło obrządek i równie tyle bawiących po dworach polskich szlacheckich i służących w wojsku. Nadto, w tej samej relacji, wspomina, że w każdym roku przynajmniej 100 osób szlacheckiego pochodzenia unię porzuca i przyjmuje obrządek łaciński".⁴⁵

Na sejmie w 1623 r. prymas Gembicki z episkopatem łacińskim wotowali za zniesieniem Unii, proponując, by dotychczasowi unicy stali się łacinnikami. Jednakże król zachęcony do obrony Unii przez Grzegorza XV oraz metropolitę Ruckiego oparł się temu.⁴⁶ Ten ostatni w latach od 1621 aż do 1627 roku kilkakrotnie posyła przedstawicieli do Rzymu, nalegając, by Stolica Apostolska postawiła jakieś ograniczenia zmiany obrządku na łaciński. Uzasadniał to m.in. tym, że schizmatycy wytykają unitom, że Unia prowadzi ich do latynizacji.⁴⁷

Niemale znaczenie dla wstrzymania Unii miała męczeńska śmierć św. Jozafata Kuncewicza. E. Likowski tak określa sytuację: „Już na dobre, jak wiemy, zaczęto w Kraju i w Rzymie samym w r. 1623 rozważać py-

⁴⁵ E. Likowski, jw. s. 316—317.

⁴⁶ „Prymas Gembicki z episkopatem łacińskim wotowali na sejmie 1623 r., aby znieść Unię, dotychczasowi unicy niech zostaną łacinnikami, na co godziła się zrazu Kuria rzymska, dysunicy zostawieni w pokoju, powoli, rodzinami uczynią to samo. Zniesienia Unii domagali się posłowie, zwłaszcza wołyńscy, nawet łacinnicy. Król jednak zachęcony do obrony Unii przez Grzegorza XV i metropolitę Ruckiego, oparł się temu ... S. Załęski. Jezuici w Polsce. Kraków 1908 s. 49—50.

⁴⁷ „Nie widział znów Rucki innego ratunku, jak zwrócić się do Stolicy Apostolskiej z naleganiem o pomoc. Po kilkakroć od 1621 do 1627 posyła przedstawiciela do rzymskiej Propagandy ... lub prywatnych osób, jak do uczonego księdza Arkadyusza i do księdza Podberskiego, że jeżeli Stolica Apostolska tamy nie położy zmianie obrządku ruskiego przez szlachtę unicy na pośmiewisko i szyderstwo schizmatykom poddani będą, którzy już teraz im wytykają, że Unia stała się tylko pomostem do łacinizmu. E. Likowski. Unia... s. 318.

tanie, czy nie korzystniej będzie dla Kraju i dla Kościoła poświęcić Unię, znieść obrządek ruski, unitów przeprowadzić na obrządek łaciński, gdy nagle śmierć męczénka św. Jozafata inny zwrot sprawie Cerkwi unickiej nadała". Wtedy to na prośbę metropolity Welamina Rutskiego pap. Urban VIII 7 II 1624 r. zarządził, iż „nie wolno nikomu, ani świeckiej, ani duchownej osobie, a tym mniej bazylianom zmieniać obrządku i przechodzić na obrządek łaciński bez szczególnego pozwolenia Stolicy Apostolskiej". W myśl tegoż dekretu żaden z biskupów, oficjalów czy posiadających jakąkolwiek godność nie mógł udzielać zezwolenia na zmianę obrządku pod sankcją nieważności takiego zezwolenia.⁴⁸ Zakaz ten na skutek sprzeciwu króla Zygmunta II już 7 VII 1624 r. został ograniczony przez pap. Urbana VII tylko do samych duchownych i zakonników. W późniejszych jednak zarządzeniach Stolicy Apostolskiej nakazywano stać na gruncie pierwszego dekretu pap. Urbana VIII, co w praktyce spowodowało różne trudności i nieporozumienia na tle dalszego stosowania zakazu zmiany obrządku wschodniego na łaciński.

Do ostatecznego i stanowczego załatwienia tej sprawy na ziemiach Polski doszło dopiero po pierwszym rozbiórce Polski. Klemens XIV brewem z 16 IV 1774 r. wydał bezwzględny zakaz zmiany obrządku greckiego na łaciński przez unitów bez uprzedniego pozwolenia Stolicy Apostolskiej.⁴⁹ 13 VI 1802 r. pap. Pius VII wydał dekret,⁵⁰ potwierdzony następnie przez Grzegorza XVI w dniu 17.VII.1841 r.,⁵¹ w którym zabrania również wszystkim rusinom zmiany obrządku na łaciński.

Na wzór pierwszego zarządzenia pap. Urbana VIII z 7 II 1624 r. została uregulowana w Polsce również sprawa zmiany obrządku ormiańskiego na łaciński. Uczyniła to Kongregacja Rozkrzewiania Wiary dekretem z 2 IV 1669 r. stanowiąc, iż dla zachowania pokoju między Ormianami unitami i dla innych bardzo ważnych racji, Ormianie tak świeccy, jak i duchowni

⁴⁸ „Ad conservandam pacem et concordiam inter Ruthenos unitos et ob alias gravissimas causas SS. in Christo Pater et Dominus Noster D. Urbanus, div. prov. Papa VIII ... decrevit, ne de cetero Ruthenis ... sive laicis sive ecclesiasticis, tam saecularibus quam regularibus et praesertim monachis S. Basilii M. ad latinum ritum quacunque de causa etiam urgentissima sine speciali Sedis Apost. licentia transire liceat, et proinde omnibus Archiepiscopis, Episcopis et officialibus Ruthenorum unitarum districte praecipiendo mandavit, ne deinceps licentias pro huiusmodi transitu subditis suis, cuiuscumque gradus et conditionis existant, concedere praesumant, et Archiepiscopis, Episcopis et aliis Praelatis latinis et eorum Officialibus, ne Ruthenis praedictos unitos ad latinum ritum transire volentes, quovis praetextu aut causa, etiam cum licentia Ruthenorum Praelatorum suorum recipere audeant, sub poena nullitatis actus et aliis arbitrio Sanctitatis Suae et Romanorum Pontificum, successorum suorum transgressoribus et Romanorum Pontificum, successorum suorum transgressoribus infligendis". *Fonti fasc. I cz. I s. 513. Por. E. Benedetti. Le Vicende di un decreto della Propaganda sul passaggio dei Rutheni al rito latino. W: „Stoudion” 1:1923 s. 12J16; 41—45; 65—68; 129—135; 167—172.*

⁴⁹ CL II s. 607 b.

⁵⁰ CL II s. 607 b.

⁵¹ CL II s. 608.

oraz zakonnicy, bez specjalnego zezwolenia Stolicy Apostolskiej nie mogą ważne przechodzić na obrządek łaciński. Dekret stanowił ponadto, iż arcybiskupom, biskupom i oficjałom ormiańskim w żadnym wypadku nie będzie odtąd wolno wyrazić zgody na przejście wiernych na obrządek łaciński pod sankcją nieważności aktu.⁵²

Terenów polskich dotyczy również dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z X 1863 r.⁵³ Dekret ten powstał w drodze uzgodnień między biskupami łacińskimi i grecko-katolickimi prowincji lwowskiej, podaje również szczegółowe normy — jak to wyżej było wzmiankowane — w sprawie zmiany obrządku wschodniego na łaciński i odwrotnie.⁵⁴ W jednym i drugim wypadku ważne przejście na inny obrządek uzależnione jest od zezwolenia Stolicy Apostolskiej. Przed uzyskaniem takiej zgody wspomniany dekret wymaga zaopiniowania prośby petenta przez biskupa, któremu podlega petent pragnący zmienić swój obrządek oraz biskupa, którego obrządek pragnie przyjąć. W oparciu o te opinie sprawę załatwia Stolica Apostolska udzielając lub odmawiając zezwolenia na zmianę obrządku. Jedynie w wypadkach nie cierpiących zwłoki ordynariusz obrządku ad quem mógł przyjąć petenta do swego obrządku warunkowo, do czasu definitywnego

⁵² „Ad conservandam pacem inter Armenos unitos regni Poloniae et ob alias gravissimas causas, S.C. ..., annuente SSmo D.N. (Clemente IX) decrevit: Ne de caetero Armenis unitis, sive laicis sive ecclesiasticis tam saecularibus quam regularibus ad latinum ritum quacumque de causa sine speciali Sedis Apostolicae licentia transire liceat. Et proinde omnibus Archiepiscopis, Episcopis et Officialibus dictorum Armenorum unitorum districte praecipiendo mandavit, ne deinceps licentias pro huiusmodi transitu subditis suis, cuiuscumque gradus et conditionis existant, concedere praesumant; et Archiepiscopis Episcopis, et aliis praelatis latinis, eorumque Officialibus, ne Armenos praedictos unitos ad latinum ritum transire volentes, quovis praetextu aut causa, etiam cum licentia armenorum Praelatorum suorum, recipere audeant, sub poena nullitatis actus”. *Fonti. fasc. I cz. I s. 477.*

⁵³ Dekret ten znajduje się w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, cura et studio Emi Iustiniani Card. Saredi editi, Vol. VII, n. 4859 ss. 394—399, *Typis Polyglottis Vaticanae* 1935. Rozpoczyna się od słów: „Ad graves et diuturnas controversias dirimendas”.

⁵⁴ S. Mudryj w swojej pracy „De transitu ad alium ritum” podaje doskonały wyciąg z dekretu Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6.X.1863 r.:

„a) Quilibet in suo nativo ritu permanere tenetur, et arbitrarius iam permultis tum ad missionarios et fideles orientis, tum ad oras nostras directis constitutionibus et decretis reprobatus transitus, denuo ac severissime prohibetur, et quocumque modo ad effectum deductus, irritus ac nullus esse declaratur. Quare nemini absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex uno ad alterum ritum transire liceat. Attamen quoniam aliquando urgens necessitas forsitan expostulat, vel rationabiles causae suadere possunt transitum de uno ritu ad alium, idcirco in hisce casibus ritus mutationi fiet locus, sequenti tamen methodo religiose servata. Ille qui ex uno ad alium ritum transire cupiens, preces proprio Ordinario dioeceseo porriget, causas, quae ritus mutationem suadent, accurate et fideliter exponens. Ordinarius scripto tenus sententiam suam super petitione et causis aperiet: hoc autem documentum exhibebitur Ordinario alterius ritus, ad quem transitus expostulatur; atque hic etiam suam sententiam scripto significabit, et omnia transmittet ad S. Sedem, quae vel per se, vel per suum delegatum, decernet utrum transitus permittendus sit nec ne. In casibus autem urgentibus, qui moram non patiuntur, Ordinarius illius ritus, ad quem transitus exposcitur audito, methodo superius enunciata, Ordinario alterius ritus a quo dimittendus est orator, transitum admittet provisorie, et sub conditione, si a S. Sede transitus dic confirmabitur.

załatwienia sprawy przez Stolicę Apostolską. W myśl Konkordii w ciągu sześciu miesięcy wolno było osobom, które samowolnie zmieniły obrządek, wrócić do swego dawnego obrządku po porozumieniu się z biskupem. Kto zaś w ciągu tego czasu nie skorzystał z danej możliwości, mocą papieskiego indultu pozostawał na stałe w dawnym obrządku. Czas sześciu miesięcy został wyznaczony w tym celu, aby sprawy przynależności obrządkowej zostały tak unormowane, by na przyszłość uniknąć niepożądanych waśni i sporów. Ta sama Konkordia surowo zakazuje kapłanom samolonego przyjmowania wiernych z innego obrządku. Przyjęcie takie bowiem jest niegodziwe i nieważne, stąd też sami kapłani podlegają karze. Kapłani zakonni podlegali karom przewidzianym w konstytucji pap. Benedykta XIV „Demandatam”⁵⁵. Mianowicie, zakonnicy, którzyby przyjmowali samowolnie wiernych do innego obrządku byli pozbawieni głosu czynnego i biernego w wyborach, stawali się niezdolni ipso facto do pełnienia jakiegokolwiek stopnia i urzędu w swoim zakonie, instytucie czy zgromadzeniu. Kapłani zaś diecezjalni podlegali następującym karom:

b) A die publicationis initae Concordiae, in unaquaque dioecesi utriusque ritus faciendae, terminus sex mensium praefigitur, intra quem licitum erit partibus, quae arbitrario ritum mutarunt, ad ritum suum redire, atque hoc desiderium Episcopo utriusque ritus partes eadem insinuabunt. Praedicto autem termino elapso, illi qui hac facultate usi non fuerint, si laici sint, in ritu illegaliter assumpto ex Apostolico indulto perpetuo manebunt; si vero sint ecclesiastici, ad S. Sedem singillatim recurrent, ut provideat.

c) Ab eodem die publicationis Concordiae, si sacerdos, sive latini sive rutheni ritus, quempiam illegitime transeuntem sciens et volens ad suum agregaverit ritum, aggregatio talis sit nulla et irrita; et insuper sacerdos, qui hoc grave piaculum admiserit, si regularis sit, obnoxius erit poenis statutis in Constitutione Benedicti XIV, quae incipit Demandatam coelitus; si vero sit e clero saeculari, sive parochus rive operarius, prima vice spiritus recollectionibus octo dierum, secunda vice quatuodecim, dierum, tertia demum vice suspensione a divinis ipso facto incurrenda, et pro casus gravitate etiam beneficii privatione, si parochus est, praevio processu iudiciali; si operarius, inhabilitatione per triennium ad curatum beneficium obtinendum puniatur. Quod si quispiam, celato nativo ritu, fidelibus alterius ritus se iungeret, et a sacerdote alterius arbitrario assumpti ritus obsequia spiritualia expeteret et obtineret, subdolos ille actus, licet post decursum plurium annorum in lucem demum prodierit, sit nullus et irritus; sacerdos tamen qui advenam suis ovibus insciis adnumerabat, insons declaretur, et nonnisi eundem ad ritum nativum relegare teneatur. Si vero etiam indubitata de nativo advenae ritu obtenta notitia, obsequia spiritualia eidem praestare pergeret, iam sciens et volens talem advenam suo gregi adnumerare nititur, hic poenis superius positis subiiciendus est”.

⁵⁵ Pap. Benedykt XIV. „Demandatam” z 24.XII.1743 r. § 19: Curent praeterea (missionarii) ut omnia laudabilia Ecclesiae graecae instituta ab antiqua Patrum traditione derivata, et Apostolica comprobatione firmata, in suo vigore permaneant, atque a fidelibus istius nationis integre executioni tradantur; neque aliquid iisdem suggerere aut suadere audeant quod illorum contemptum atque imminutionem inducere possit; multoque minus auctoritate propria aliquid circa illa innovare, aut etiam super iisdem aliquam dispensationem concedere vel admittere praesumant. Alioquin praeter districtam, quam Deo, Nobis, suisque superioribus (quos de urgenda huius decreti observantia peculiariter oneramus) rationem reddent, sciant se harum Litterarum vigore privationem vocis activae et passivae, et inhabilitationem ad quemcumque gradum et officium in suis respective Ordinibus, Institutis et Congregationibus ipso facto incururos. Fontes. Vol. I n. 338.

winni tego przestępstwa po raz pierwszy, byli zobowiązani odprawić 8-dniowe rekolekcje; gdy uczynili to po raz drugi, mieli odprawić rekolekcje 14-dniowe; winni zaś po raz trzeci tego przestępstwa podlegali suspensie a divinis ipso facto i w zależności od ciężkości winy, proboszcz miał być ukarany pozbawieniem parafii po uprzednim procesie kanonicznym, wikariusz zaś stawał się niezdolnym (inhabilis) do otrzymania beneficjum proboszczowskiego przez okres trzech lat. Konkordia stanowi również, że gdyby ktoś ukrywając swój obrządek, przyłączył się do innego obrządku i tam od nieznanego właściwego stanu rzeczy kapłana otrzymywał posługi religijne, nie nabywa przez to innego obrządku. Kapłan zaś, poznawszy sprawę ma obowiązek nakłonić wiernego do powrotu do swego obrządku, inaczej kapłan wpadłby w kary wyżej wymienione. Godnym wreszcie podkreślenia jest to, że w myśl Konkordii dzieci z małżeństw mieszanych miały iść za obrządkiem rodziców według płci, a tylko w takich małżeństwach duchownych grecko-katolickich wszystkie dzieci szły za obrządkiem ojca.

Konkordia zajęła się całokształtem spraw związanych ze współżyciem wiernych obu obrządków katolickich na jednym terytorium. W pierwotnym Schemacie Konkordii była mowa m. in. o przechodzeniu na obrządek wschodni przez profesję w zakonie Bazylianów. Potem jednak autorowie Konkordii zdecydowali się na usunięcie tej dyspozycji. Rusini kierowali się jednak pewnymi przywilejami udzielonymi im jeszcze przez Pawła V a potem potwierdzonymi przez Piusa VII w 1882 r. Gdy chodzi o wstępowanie łacinników do zakonu Bazylianów, który w tym czasie był jedynym zakonem u Rusinów, Kongregacja Rozkrzewiania Wiary potwierdziła dotychczasową dwuobrzędowość w tym zakonie, czyli że członkami zakonu Bazylianów byli zarówno zakonnicy obrządku łacińskiego, jak i obrządku ruskiego,⁵⁶ byle tylko reguły św. Bazylego nie były naruszone.⁵⁷ Zmiana obrządku w tym wypadku nie była konieczna absolutnie i całkowicie. Orzeczeniem Kongregacji Rozkrzewiania Wiary łacinnicy w Zakonie Bazylianów mieli odmawiać brewiarz łaciński, Mszę św. mieli odprawiać w obrządku łacińskim, a inne praktyki zakonne wykonywać według obrządku ruskiego. S. Mudryj w cytowanej pracy uzasadnia możliwość, a nawet konieczność przyjmowania przez Bazylianów do ich zakonu młodzieńców obrządku łacińskiego. Zakon ten dostarczał dla Kościoła ruskiego godnych biskupów i kapłanów, co było możliwe tylko wtedy, gdy przyjmowano do zakonu także łacinników.⁵⁸ Pozwolenie takie było jed-

⁵⁶ W Archiwum Kongregacji Rozkrzewiania Wiary istnieją zapisy, mówiące o O. Joachimie Hrobackim, profesie zakonu Bazylianów, który ponad 50 lat przeżył w tym zakonie zachowując obrządek łaciński. Gdy w 1777 roku został koadiutorem opata Zakonu na Litwie, poprosił o zmianę obrządku na ruski, co mu zostało udzielone. *Acta S.C. de Prop. Fide pro negotiis Ritus Orientalis*. Vol. I s. 222.

⁵⁷ Mudryj, jw. s. 80.

nakże prawem zwyczajowym. Inaczej natomiast rzecz się miała z wstępowaniem Rusinów do zakonów łacińskich. Kandydaci do zakonów obrządku łacińskiego, wywodzący się z Rusinów mieli obowiązek postarać się najprzód o pozwolenie na zmianę obrządku, a dopiero później mogli wstąpić do zakonu łacińskiego.⁵⁹

Gdy chodziło o małżeństwa obrządkowo mieszane, ustalenia biskupów obu obrządków zawarte w Konkordii wyrażały wolę, by małżonkowie mieszanych obrządków nie zmieniali ich, lecz pozostawali w swoich obrządkach rodzimych. Było to już odchylenie od norm, które kiedyś podawał Klemens VIII w znanej Instrukcji dla Italo-Greków⁶⁰ ponowionych dekretem Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 12 III 1759 r.⁶¹ i zatwierdzone m.in. przez Klemensa XIII, że żony winny pójść za obrządkiem męża, byleby żona nie była obrządku łacińskiego. Gdyby zaś tak było, należało się odnieść w takiej sprawie do Stolicy Apostolskiej.⁶² Przy odpowiedziach na wątpliwości w podobnych sprawach, Kongregacja nakazywała trzymać się tenoru powyższego dekretu jako reguły ogólnej. Gdy w r. 1728 do Kongregacji wpłynęło zapytanie, czy małżonek ma obowiązek pójść za obrządkiem rusinki, czy też przeciwnie, łacinnika żona winna pójść za obrządkiem męża rusina, odpowiedź nie została udzielona, ale votum konsultora Kongregacji Rozkrzewiania Wiary i nuncjusza w Polsce głosiło jednocześnie, że należy sprawę rozstrzygać według Instrukcji Klemensa VIII, wydanej dla Greków.⁶³

W r. 1816 Kongregacja Rozkrzewiania Wiary⁶⁴ udzieliła negatywnej odpowiedzi arcybiskupowi Lwowskiemu obrządku łacińskiego, a także prepozytowi metropolii ruskiej we Lwowie przy okazji prośby tegoż arcybiskupa Lwowskiego obrządku łacińskiego, by mógł przyjmować do seminarium łacińskiego obrządku, młodzieńców obrządku ruskiego. W uzasadnieniu odmowy czytamy: „Istnieje tylko jedna rzecz, że dla uniknięcia

⁵⁸ Mudryj. jw. s. 81.

⁵⁹ Mudryj. jw.

⁶⁰ Klemens VIII. Instrukcja „Sanctissimus” z 31.VIII.1595 r. § 5: „... Latina uxor non sequatur ritum mariti Graeci. Graeca vero uxor sequatur ritum mariti Latini”. Fontes. Vol. I s. 345.

⁶¹ „Prohibitam esse omnibus omnem ritum mixturam et confusionem. Debent enim qui latinum ritum sequuntur eidem ritui integre se conformare, et idcirco abstinentias et ieiunia Ecclesiae Latinae observare, festa iuxta Calendarium Gregorianum sanctificare, et parochis latinis immediate subesse. Eodemque modo quicumque orientalem aliquem ritum profitentur, servare tenentur omnia ieiunia, abstinentias aliasque laudabiles proprii ritus consuetudines, suisque catholicis superioribus, ubi isti reperiantur, immediate subesse”. Fonti. fasc. II cz. II s. 547.

⁶² „Cum vero propositum a quibusdam dubium fuerit, quem ritum sequi coniuges debeant, si forte diversi ritus fuerint, S.C. SSmi D.N. Papae auctoritate permitti posse censuit ut uxores suorum virorum ritum sequantur, dummodo uxor non sit ritus latini; quo in casu, inconsulta Sede Apostolica ad mariti ritum transire non permittatur”. Fonti. fasc. II cz. II s. 549.

⁶³ Mudryj. jw. s. 88—89.

⁶⁴ Acta S.C. de Prop. Fide pro negotiis Ritus Orientalis. Vol. I s. 253 v.

niedogodności, które mogą się zdarzyć w rodzinie z powodu różnic obrzędowych, na podstawie dekretu S. Kongregacji wydanego 12 III 1759 r. i zaaprobowanego przez papieża jest dozwolone, by małżonek Grek mógł pójść za obrządkiem żony łacinniczki, a także żona obrządku greckiego może, jeżeli zechce, pójść za obrządkiem męża łacinnika, chociaż po jego śmierci nie może wrócić do obrządku greckiego”.

Praktyka Stolicy Apostolskiej — jak wskazują dokumenty — podtrzymywała ciągle zasadę prestantcji obrządku łacińskiego. Konkordia była dokumentem, który chciał zapewnić równowagę obrzędową w rodzinach a także zapobiec waśniom i sporom, powstałym na tle zmiany obrządku.

Konkordia konsekwentnie postanawiała, że dzieci z małżeństw obrzędowo mieszanych idą za obrządkiem rodziców według płci, tzn. chłopcy idą za obrządkiem ojca, dziewczynki za obrządkiem matki. Wyjątek stanowiły tu dzieci duchownych rusinów, które bez względu na płeć szły za obrządkiem ojca.⁶⁵

Konsekwencją ustaleń zawartych w Konkordii było to, że nie tylko małżonkowie ale i całe rodziny były zróżnicowane obrzędowo. Wynikały stąd liczne problemy a także niedogodności. Do takich należało zachowywanie postów i przestrzeganie świąt. Często rodziny te były ubogie, co nie pozwalało na stosowanie podwójnego kalendarza świąt. Wywoływało to nieporozumienia i kłótnie rodzinne. Dlatego Stolica Apostolska zezwalała w tym wypadku na ujednoczenie obchodzenia świąt w rodzinach a także na jednolite zachowywanie postów według ustalenia małżonków należących do różnych obrządków. W tym wypadku małżonkowie mieli zwrócić się do jednego z ordynariuszy (wschodniego lub łacińskiego), którzy byli władni takiej dyspensy im udzielić. Według woli Stolicy Apostolskiej występowali oni w tym wypadku jako jej delegaci.⁶⁶ Nadmienić należy, że taka dyspensza nie powodowała zmiany obrządku.

Konkordia nie obstawała za zmianą obrządku, ale raczej za uzgodnieniem postów i świąt według obrządku męża. Czasem Stolica Apostolska, gdy małżonkowie różnych obrządków prosili o zezwolenie na przystosowanie się tylko do dyscypliny świąt i postów jednego obrządku, udzielała

⁶⁵ Acta S.C. de Prop. Fide pro negotiis Ritus Orientalis. Vol. I s. 414. a (p. 5): „In posterum ubique proles e matrimoniis mixti ritus progenitae educantur in ritu parentum iuxta sexum... In matrimoniis tamen clericorum Ruthenorum abhinc universa proles sequi debet ritum patris”

⁶⁶ Acta S.C. de Prop. Fide pro negotiis Ritus Orientalis. Vol. I s. 414 a: „Ad evitanda autem gravia incommoda in familiis mixti ritus, per dispensationem ob Ordinariis impetrandam facultas fiat dies festos et ieiunia obserandi iuxta unum eundemque ritum, si ita parentes inter se conveniant, quin exinde ritus ipsius mutatio ullo modo deduci valeat... Episcopi pariter dispensare poterunt cum famulatio in familiis mixti ritus substantato, ut circa ieiunia et festos dies sese accomodent conventioni inter coniuges ac filii quam famuli peragere possunt. Praedictas vero dispensationes Ordinarii concedant tamquam Apostolicae Sedis delegati”.

zezwoleń na całkowitą zmianę obrządku. Było to najczęściej zezwolenie na przejście z obrządku wschodniego na łaciński.⁶⁷

Przepisy zawarte w Konkordii nie były całkiem nowe, opierały się bowiem na dotychczasowych dekretach i konstytucjach Stolicy Apostolskiej, wydawanych przez papieży i Kurie Rzymską.⁶⁸

Na szczególną uwagę w kwestii zmiany obrządku zasługuje dokumentacja pap. Benedykta XIV. Jednym z pierwszych jego dokumentów omawiających sprawę zmiany obrządku była konstytucja „Etsi pastoralis” z 26 V 1742 r., w której zwracał się do biskupów łacińskich, a także do Greków i Albańczyków, zwanych także Italo-Grekami o podporządkowanie się jego zarządzeniom. Chciał w ten sposób zabezpieczyć różne obrządki przed waśniami i sporami.⁶⁹

Zasadą, która zdaje się być kluczową przy określeniu przynależności obrządkowej, a także przy zmianie obrządku jest wspomniana zasada prestantcji obrządku łacińskiego. W tym sensie Papież uważa, że o przynależności do obrządku decyduje chrzest i w obrządku chrztu człowiek winien być wychowany, jeżeli wchodzi w rachubę obrządek łaciński. Nie dotyczyło to jednak obrządku greckiego. Tak więc, gdyby dziecko było ochrzczone w obrządku ojca — Greka, wtedy matka łacinniczka mogła dziecko wychowywać w swoim obrządku, jeżeli zgodziłby się na to ojciec dziecka (Grek), a także biskup dałby takie pozwolenie.⁷⁰

W omawianej konstytucji Papież nie zezwalał duchownym greckim, zarówno diecezjalnym jak i zakonnym, na przechodzenie do obrządku łacińskiego bez pozwolenia Stolicy Apostolskiej. Osobom świeckim wystarczyło w tym wypadku pozwolenie biskupa diecezjalnego. Zwraca tutaj jednak Papież uwagę biskupom, by takiego zezwolenia udzielali bardzo

⁶⁷ Mudryj. j.w. s. 94.

⁶⁸ Grzegorz XVI. Enc. „Inter gravissimas” z 3.II.1832 r. § 7: „Haec quae pietatem fovent nemini possunt occasionem praebere transeundi a proprio ritu ad alium quemcumque, quamvis ab Apostolica Sede probatum, norunt enim omnes id vetitum apostolicis constitutionibus, nisi forte cuidam facultas fiat ex Apostolicae Sedis indulto”. Fontes. Vol. II s. 739.

⁶⁹ Benedykt XIV „Etsi pastoralis”: „Nos pro nostra Pastoralis officii sollicitudine, quantum in Nobis est, hisce malis opportunum remedium adhibere, causasque omnes litium, iurgiorum, dissidiorum, contentionum, quaestionum, et controversiarum amputare, certamque, super rebus huiusmodi tum praefatis Graecis, et Albanensibus Graeci ritus, tum Latinis Episcopis, et Parochis regulam, normam, et instructionem, cui potissimum sese in posterum conformare...”. Fontes. Vol. I s. 735.

⁷⁰ Benedykt XIV, j.w. „Infantes nati ex Patre, et Matre Graecis, ritus Graeco, nisi aliter Parentes, accedente Ordinarii consensu, voluerint, baptizari debent. Si vero Pater sit Graecus, et Mater latina, liberum erit eidem Patri, ut Proles, vel ritu Graeco baptizetur, vel etiam ritu Latino, si Uxor Latina praevaluerit, id est si in gratiam Uxoris Latinae, consenserit Graecus Pater, ut latino ritu baptizetur. Infantes ad eius Parochi iurisdictionem pertinent, cuius ritu sunt baptizati, cum per Baptismum fiat suscepti ritus Graeci, vel Latini professio; ita ut ad Latinum ritum spectent qui latinis caeremoniis baptizati fuerint; qui vero rito Graeco Sacramentum Baptismi susceperint, in Graecorum numero sunt habendi...”. Fontes. j.w. s. 738.

roztropnie. Gdyby zaś jakaś większa grupa wiernych obrządku greckiego chciała przejść na obrządek łaciński, wtedy biskup nie był kompetentny do załatwienia tej sprawy. Zastrzegł ją Papież Stolicy Apostolskiej.⁷¹

Jedną z częstych okoliczności, gdy wierni pragnęli zmienić obrządek, były małżeństwa mieszane. Przy zmianie obrządku przez takich małżonków Papież uwzględniał także zasadę prestancji obrządku łacińskiego. Dlatego też małżonek łacińskiego obrządku nie mógł przyjąć obrządku greckiego żony. Podobnie żona łacinniczka nie mogła przyjąć obrządku męża Greka. Odwrotnie natomiast, zezwalał zarówno mężowi, jak i żonie obrządku greckiego na przyjmowanie z racji małżeństwa obrządku współmałżonka łacinnika. Nie było jednak to zobowiązaniem. Gdyby więc nie chcieli zmieniać obrządku wschodniego na łaciński, mogli pozostać każdy w swoim własnym obrządku.⁷²

U Italo-Greków zdarzały się dość często wypadki zmiany obrządku wschodniego na łaciński przez fakt przyjęcia pierwszej tonsury lub święceń kapłańskich od biskupa łacińskiego. W związku bowiem z wspomnianą zasadą prestancji obrządku łacińskiego każdy, kto przyjmował pierwszą tonsurę lub święcenia od biskupa łacińskiego był zobowiązany także dalsze święcenia przyjmując od takiego biskupa. Italo-Grecy nie mieli własnych biskupów, a podlegali jurysdykcji biskupów łacińskich. Zabierając głos w tej sprawie Benedykt XIV określił, że jeżeli święcony przez biskupa łacińskiego Grek uzyskał na to wymagany indult Stolicy Apostolskiej, wtedy mimo święceń przyjętych w obrządku łacińskim, należał dalej do obrządku greckiego. Jeżeli natomiast nie uzyskał indultu, przez fakt święceń przechodził na obrządek łaciński. Był to faktyczny przypadek zmiany obrządku.⁷³

⁷¹ Benedykt XIV, j.w. „*Quod si Infans Graecum ritum in Baptismate susceperit, tunc requirendus est primum Patris Graeci consensus, deinde Episcopi Latini licentia, ut possit Mater Latina Filium suum Graece baptizatum ad latinas caeremonias traducere. Adultis autem, si quidem sunt Ecclesiastici, in quocumque Ordine minori, vel etiam maiori constituti, Saeculares, vel Regulares, a Ritu Graeco ad Latinum sine expressa Sedis Apostolicae licentia transire non liceat; si Laici, ut ad ritum latinum transire possint, Episcopus Dioecesanus pro sua prudentia permittere valeat; non tamen Communitati Graecorum, sive Albanensium huiusmodi, sine Sedis Apostolicae licentia, sed solum privatis personis, attenta uniuscuiusque necessitate*”. *Fontes*, j.w. s. 739

⁷² Benedykt XIV, j.w. „*Maritus Latinus Uxoris Graecae ritum non sequatur. Latina Uxor non sequatur ritum Mariti Graeci. Graecus Martius potest, si velit, ritum Uxoris Latinae sequi. Item Graeca Uxor potest, si velit, sequi ritum Mariti Latini, post cuius obitum, ad ritum Graecum redire nequeat. Quod si nolint, unicuique Coniugum in suo rito, Catholico tamen, manere permitatur*”. *Fontes*, j.w. s. 750.

⁷³ Benedykt XIV, j.w. „*...hac nostra Constitutione decernimus, quod si Episcopus Latinus, sive Ordinarius, Italo-Graecis primam Tonsuram, vel Ordines Minores ritu Latino conferat, cum dispensatione Apostolica, ita ut ordinati ab illo in suo Graeco ritu ministrare debeant, (quod ex defectu Graecorum Praesulum per Sedem Apostolicam concedi solet); ... Si vero absque Apostolica dispensatione Italo-Graeci huiusmodi a Latino Episcopo ad aliquos Ordines ritu Latino promoverentur, (id,*

W drugiej encyklice poświęconej sprawom obrządków wschodnich skierowanej do patriarchy antiocheńskiego Melchitów, zaczynającej się od słów „Demandatam caelitus” z 24 XII 1743 r. dokonał Papież wnikliwego podsumowania swojego stosunku do Kościoła wschodniego. Wyraził tam wielką troskę o integralność obrządków wschodnich, zarówno gdy chodzi o sprawy ogólne, jak również szczegółowo omawia dyscyplinę postną, ryt odprawiania Mszy św. itp. Zwrócił się także do misjonarzy pracujących na Wschodzie i korzystających z rozmaitych przywilejów, by nie umniejszali liczby wiernych obrządków wschodnich na korzyść łacińskiego. W związku z pewnymi nadużyciami w tej sprawie pozwala tylko franciszkanom z Kustodii Ziemi Świętej na sprawowanie obowiązków parafialnych względem Melchitów. Pozwala m.in. na udzielanie sakramentów Melchitom, gdzie nie ma zupełnie kapłanów tego obrządku. Zobowiązał też patriarchę Melchitów, by zadbał o to, aby jego wierni mogli przyjmować sakramenty w swoim obrządku.⁷⁴ Zakaz zmiany obrządku melchickiego na łaciński wypowiada w sposób nie budzący najmniejszej wątpliwości. Misjonarzy przy tym napomina, by nie sądzili, iż wolno im przyjmować Melchitów na obrządek łaciński. Zakaz ten obwarowuje karami kościelnymi, w które winni przekroczenia prawa, wpadali ipso facto. Przypomniął także, że pozwolenia na zmianę obrządku może udzielać tylko Stołica Apostolska.⁷⁵

Inną sprawą, która została podjęta przez Benedykta XIV w omawianej encyklice, to problem tzw. latynizujących. Chodziło mianowicie o tych, którzy pochodzili z rodziców obrządku wschodniego, z powodu braku kapłanów greckich, byli ochrzczeni przez kapłanów łacinników i zachowywali obrządek łaciński.⁷⁶ Była ich spora liczba w Damaszku. Nie było w prawie jasnej decyzji, do którego obrządku mieli właściwie należeć. Chcąc temu zaradzić, Papież nakazał, by zainteresowani wobec osoby wyznaczo-

quod illicitum tam ab Ordinate, quam ab Ordinate fieret, utpote huic nostrae Constitutioni contrarium), Graeci Clerici huiusmodi sic latino ritui alligantur, ut Graecum redire amplius non liceat, sine Apostolica dispensatione; ... A ritu enim latino ad Graecum, ut praediximus, nec transire, nec redire fas est, absque dispensatione Apostolica. ... nam Latinus ritus semel assumptus, ut praefati sumus, absque speciali Sedis Apostolicae auctoritate, deserere nequit: ut igitur Italo-Graeci huiusmodi ad ritum Graecum redeant, indigent Apostolica dispensatione; ut vero ad Maiores Ordines ritu latino ascendant, dispensatione non indigent”. Fontes, j.w., s. 748.

⁷⁴ Fontes, Vol. II s. 800.

⁷⁵ Benedykt XIV. „Demandatam”, § 15: „Praeterea omnibus, et singulis Melchitis Catholicis Graecum Ritum servantibus, ad Latinum Ritum transire deinceps expresse vetamus. Missionariis vero omnibus districte mandamus, sub poenis etiam infra exprimentis, allisque arbitrio Nostro decernendis, ne cuiquam ex illis huiusmodi transitum a Graeco ad Latinum Ritum suadere praesumant, aut etiam cupientibus inconsulta Apostolica Sede, permittant”. Fontes, j.w., s. 800.

⁷⁶ Benedykt XV. j.w.: „De iis autem, quos Latinizantes appellant, nimirum, qui a Graecis parentibus progenti, deficientibus Graecis Sacerdotibus, Latino Ritu a Latinis ad hunc diem baptizati fuerunt, eumque Ritum hactenus tenuerunt...”. Fontes. j.w., s. 801.

nej przez niego raz zdecydowali o tym, do którego obrządku chcą należeć i po tym oświadczeniu mieli już na zawsze pozostać w tak obranym obrządku.⁷⁷ Dzieci latynizujących, gdyby się urodziły po tej decyzji lub jeżeli w chwili wyboru obrządku przez rodziców jeszcze nie doszły do używania rozumu, miały pójść za obrządkiem rodziców. Jeżeli by się zaś zdarzyło, że rodzice należeliby do różnych obrządków, wtedy dzieci miały iść za obrządkiem ojca.⁷⁸ Zaznacza też, że gdyby w przyszłości ktoś z Melchitów przyjął chrzest od kapłana łacińskiego obrządku, nie należy tym samym do obrządku łacińskiego, ale do tego obrządku, w którym legalnie powinien być ochrzczony.⁷⁹

Innym ważnym dokumentem pap. Benedykta XIV jest encyklika „*Allatae sunt*” z 26 VII 1755 r., w której zakazuje wszystkim Melchitom przechodzenia na obrządek łaciński. Przestrzega także przy tej okazji misjonarzy pracujących wśród Melchitów, przed przeciąganiem ich na obrządek łaciński.⁸⁰ Powołał się w niej na dekrety Urbana VIII wydane 7 lutego i 7 lipca 1624 r., które zakazywały samowolnej zmiany obrządku ruskiego na łaciński. Wprawdzie dla Italo-Greków zasady w kwestii przechodzenia na obrządek łaciński były nieco łagodniejsze, gdyż ci żyli pod jurysdykcją biskupów łacińskich. Jednakże Papież uznał za stosowne postawić wymaganie, że aby zmienić obrządek wschodni na łaciński potrzebna jest zgoda Stolicy Apostolskiej, gdy chodziło o duchownych diecezjalnych i zakonników. Natomiast, gdy chodziło o osoby świeckie wystarczyła zgoda biskupa. Biskup jednakże nie mógł udzielać takiego zezwolenia w wypadku, gdyby na obrządek łaciński chciała przejść jakaś wspólnota, np. parafia.⁸¹

⁷⁷ Benedykt XIV. j.w.: „...statuimus, et declaramus, ut coram Persona a Nobis deputanda semel profiteri debeant in quo Ritu vivere malint; in eoque imposterum, omni variandi facultate adempta, perseverare teneantur”. *Fontes. j.w. s. 801.*

⁷⁸ Benedykt XIV. j.w.: „Filiis vero qui ab huiusmodi Parentibus post emissam ab illis praedictam declarationem nascentur, necnon ii, qui nati sunt, sed nondum ad usum rationis pervenerunt, sequantur conditionem Parentum, si Coniuges unum eundemque Ritur elegerint; sin minus, Patris Ritur sequantur”. *Fontes, j.w. s. 801.*

⁷⁹ Benedykt XIV, j.w.: „Caeterum si quos imposterum Graecos, necessitate, cogente, ob defectum Parochi Catholici Ritus Graeci, Baptismum, aut alia Sacramenta a Latino Persbytero recipere eveniat, illi non ideo censendi erunt Latinum Ritur suscepisse; sed, omni dubitatione sublata, Ritur Graecum, in quo orti sunt, observare teneantur”. *Fontes. j.w. s. 801.*

⁸⁰ Benedykt XIV. „*Allatae sunt*”. „Melchitae Catholici libenter olim a Graeco Ritu ad Latinum transibant; sed vetitum id ipsis fuit, monitique Missionarii, ne illis suaderent huiusmodi transitum; cuius permissio est privato Apostolicae Sedis iudicio reservata, uti manifestum fit ex nostra Constitutione: Demandatam 85, § 15, Bullarii tom. I. Praeterea omnibus, et singulis Melchitis Catholicis, Graecum Ritur servantibus, ad Latinum Ritur transire deinceps expresse vetamus. Missionariis vero omnibus districte mandamus, sub poenis etiam infra exprimendis, allisque arbitrio nostro decernendis, ne cuiquam ex illis huiusmodi transitum a Graeco ad Latinum Ritur suadere praesumant, aut etiam cupientibus, inconsulta Apostolica Sede, permittant”. *Fontes. Vol. II, s. 460.*

⁸¹ Benedykt XIV, j.w. „*Quamvis autem aequum videri posset liberam Italo-Graecis relinquere facultatem transeundi, si liberet, a Graeco Ritu ad Latinum.*

Wiele z wspomnianych dyspozycji Benedykta XIV znalazło swój wyraz w Konkordii, która poprzedziła słynną encyklikę Leona XIII — „*Orientalium dignitas*” z 30 XI 1894 r.

W encyklice tej Papież podtrzymuje stanowisko Kościoła od zmiany obrządku, ale rezygnuje już ze stosowania zasady prestancji obrządku łacińskiego nad wschodnim. Ostrzega misjonarzy łacińskich przed przeciąganiem wiernych obrządków wschodnich na obrządek łaciński. Jednocześnie swoją wolę obwarowuje karami określonymi już przez Benedykta XIV. Zaostrza te kary przez pozbawienie winnych tego przestępstwa urzędu kościelnego.⁸² Wreszcie pozwala kobiecie łacinnicze na zmianę obrządku na obrządek męża obrządku wschodniego. Tak samo pozwala żonie obrządku wschodniego przyjąć obrządek łaciński męża. Po ustaniu małżeństwa wolno kobiecie wrócić do swego rodzimego obrządku. W ten sposób zaniechał Leon XIII stosowania zasady prestancji obrządku łacińskiego.⁸³

Szczególną dyspozycję wydaje Papież w wypadku, gdyby jakaś wspólnota przy powrocie do jedności z Kościołem katolickim, postawiła warunek przyjęcia obrządku łacińskiego. Mianowicie, zezwolił takiej wspólnoty na przyjęcie obrządku łacińskiego, z zastrzeżeniem, że zezwala się zarówno całej wspólnoty jak i poszczególnym osobom na powrót do obrządku wschodniego (katolickiego), jeżeli tylko wyraziłyby taką wolę.⁸⁴

IV. ZMIANA OBRZĄDKU WSCHODNIEGO NA INNY WSCHODNI

Najmniej materiału źródłowego posiadamy na temat zmiany obrządku wschodniego na inny wschodni. Pierwszą wyraźną wzmiankę o zakazie zmiany obrządku wschodniego na inny wschodni spotykamy w encyklice

cum ipsi inter nos versentur, et Latino Episcopo subiiciantur; tamen constitutum est, ut Sedis Apostolicae auctoritas ad id omnino requiratur, si de Ecclesiasticis tam Saecularibus, quam Regularibus, agatur: si vero Laici, et Saeculares transitum huiusmodi postulaverint, Episcopi sufficiat licentia, quam ob iustas, ac legitimas causas, certis quibusdam personis moderate impertiri quidem potest, nunquam vero integrae Universitati. In hac enim facti Apostolicae Sedis auctoritate opus est...”.
Fontes. j.w. s. 460.

⁸² Leon XIII. Enc. „*Orientalium dignitas*”: „Missionarius quilibet latinus, e clero saeculari vel regulari, qui orientalem quempiam ad latinum ritum consilio auxiliove inducat, praeter suspensionem a divinis quam ipso facto incurrit, ceterasque poenas per eandem Constitutionem Demandatam inflictas, officio suo privetur et excludatur. Quae praescriptio ut certa et firma consistat, exemplar eius patere vulgatum apud Latinorum ecclesias iubemus”. Fontes. Vol. III. s. 456.

⁸³ Leon XIII. j.w.: „Mulieri latini ritus quae viro nupserit ritus orientalis, aequae ac mulieri orientali quae nupserit latino, integrum erit ut ad ritum viri, ineundo vel durante matrimonio, transeat: matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera erit potestas”. Fontes, j.w. s. 457.

⁸⁴ Leon XIII. j.w.: „Si qua ex dissidentibus communitas vel familia vel persona ad catholicam unitatem venerit, conditione velut necessaria interposita amplectendi latini ritus, huic remaneat ea quidem ad tempus adstricta, in eius tamen potestate sit ad nativum ritum catholicum aliquando redire”. Fontes, j.w. s. 458.

Benedykta XIV „Demandatam” z 24 XII 1743 r.⁸⁵ Zakazuje w niej Papież przeciągania Greków na obrządek maronicki. Nie zezwala też maronitom na przyjmowanie wiernych obrządku greckiego, na ich obrządek, gdyby dokonywali tego samowolnie. Zmiana taka jest możliwa, ale po uzyskaniu zgody Stolicy Apostolskiej.

Podobnie w konstytucji „Praeclaris” wydanej dla Melchitów 18 III 1746 r., która jest powtórzeniem Instrukcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary wydanej dla Melchitów 15 II 1746 r., spotykamy zakaz zmiany obrządku melchickiego na maronicki. Stolica Apostolska wydała te zastrzeżenia, by zapobiec nieporozumieniom między biskupami wymienionych obrządków, które się zdarzały dość często. Instrukcja ta mówi o Grekach i Sorianach, którzy na podstawie zezwolenia Kongregacji św. Oficjum oraz Kongregacji Rozkrzewiania Wiary przeszli na obrządek Maronitów w 1713 r. i w dwu następnych latach. Sprzeciwił się temu Eutymiusz, arcybiskup grecki Tyru i Sydonu. Zachęcano go wprawdzie do zmiękczenia tego sprzeciwu, biorąc pod uwagę, że zasadniczo obowiązywał zakaz przechodzenia między obrządkami greckim i łacińskim, a nie między obrządkami wschodnimi. Deklaracja Kongregacji św. Oficjum z 1740 r. wskazywała, że Sorianie, którzy przed wielu laty przeszli na obrządek maronicki nie powinni mieć obowiązku porzucenia własnego obrządku, lecz winni pozostać w obrządku przyjętym. Wprawdzie Papież oświadczył, że zarówno Grecy jak i Sorianie nie są zobowiązani opuścić obrządku maronickiego i mogą pozostać przy nim — jeśli tylko zechcą, na przyszłość jednak nie wolno im będzie przejść na tenże obrządek bez specjalnego pozwolenia Stolicy Apostolskiej.⁸⁶

10 IX 1838 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary rozstrzygnęła następujące dubium: czy można powiedzieć, że wolno bez ograniczeń przejść z jednego obrządku wschodniego na inny wschodni, czy też przeciwnie, na-

⁸⁵ „... Praecipimus... inhibentes... ne... Graecorum Melchitarum... Patriarchae, Episcoporum et parochorum... subditis transitum a graeco ad maroniticum ritum suadere, vel eos, qui sponte transire vellent, nisi forte peculiaris Romani Pontificis licentia interveniret, acceptare praesumant”. *Fonti*. fasc. II cz. 2 s. 497.

⁸⁶ Benedykt XIV. Konst. „Praeclaris”. „Ma siccome quelli Greci e quei Soriani, i quali per lo passato abbandonando il proprio rito sono passati tra Maroniti, hanno ciò fatto sull'autorità dei decreti delle sovraccennate Congregazioni di Propaganda e dal S. Ufficio, delle quali quella di Propaganda nel 1713 e nei due anni susseguenti, non ostanti le replicate premurose istanze di Eutimio Arcivescovo greco di Tiro e Sidone... esortò a desistere di tali premure, sul riflesso che i decreti di essa proibitivi del passaggio da un rito all'altro hanno luogo solamente tra li Greci e li Latini, e non tra Orientali ed Orientali, tra quali non v'era proibizione alcuna, e quella del S. Ufficio che nel 1740 dichiarò che quei Soriani, i quali già da molt'anni erano passati al rito maronita, non dovessero essere obbligati a ripigliare il proprio rito, ma piuttosto doveansi lasciare nel rito da essi abbracciato; quindi é che la Santità Sua ... dichiara che tali Greci e Soriani non tenuti di lasciare il rito maronita, ma possano restare in esso quando lo vogliono; proibisce però che in avvenire verum Greco possa passare al rito maronita senza averne precedentemente ottenuto la permissione del Romano Pontefice”. *Fonti* fasc. II cz. 2 s. 497—499.

leży zawsze postarać się o zgodę Stolicy Apostolskiej, ewentualnie, czy wystarczy w powyższych przypadkach zgoda patriarchy i biskupa? Negative quoad primam partem, affirmative quoad secundam.

Kongregacja wyjaśniła przy tym, że wystarcza zgoda dwóch zainteresowanych biskupów a quo i ad quem. Zgoda Stolicy Apostolskiej była wymagana wtedy, gdy zmieniający obrządek obierał obrządek, w którym do Mszy św. używano materii różnej niż to było w jego dotychczasowym obrządku (chleb przaśny — chleb kwaszony).⁸⁷

Wspomniana Kongregacja rozstrzygnęła jeszcze inne dubium: zapytano ją, co należy zdecydować, gdy chodziło o przyjęcie Chaldejczyka do zgromadzenia mniszego melchickiego — a następnie odnośnie do jego święceń w obrządku greckim? Odpowiedź brzmiała, że wolno go przyjąć do zgromadzenia melchickiego, a także dopuścić do święceń w tymże obrządku, dopóki Stolica Apostolska nie zdecyduje inaczej. Była tu dana możliwość zmiany obrządku przez profesję zakonną.⁸⁸

Niedługo potem, bo 20 XI 1838 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary orzekła,⁸⁹ że przy zmianie obrządku wschodniego na inny wschodni, tylko wtedy konieczne jest zezwolenie Stolicy Apostolskiej, gdy obrządek zmieniany i przyjmowany używa innego chleba przy konsekracji. Natomiast

⁸⁷ Kongregacja Rozkrzewiania Wiary. odp. z 10.IX.1838 r. „Se debbasi dichiarare libero il passaggio da un rito orientale qualsiasi ad altro rito, e in caso contrario che dovrà uopo richiedersi sempre il beneplacito apostolico, oppure se basterà in alcuni casi il consentimiento dei Patriarchi e dei Vescovi? — Negative quoad primam partem, affirmative quoad secundam, et ad mentem. Mens est, ut accedat consensus duorum Episcoporum, a quo, et ad quem fit transitus; ut requiratur beneplacitum apostolicum in casu disparitatis materiae in Sacramento SSmae Eucharistiae”. Fonti. fasc. II cz. II s. 500—501.

⁸⁸ Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, odp. z 10.IX.1838 r. „Cosa abbia a decidersi sull'ammissione dei Caldei nelle Congregazioni monastiche dei Melchiti, e sulle successive loro ordinazioni in riti greci? — Licere, donec ab Apostolica Sede aliter decretum fuit”. Fonti. fasc. II cz. II s. 501.

⁸⁹ Dekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, 20.XI.1838 r.: „Cum S. Congregatio de Propaganda Fide recto Ecclesiae regimini in Orientis partibus valde profuturum cognoverit, si regula quaedam traderetur circa transitum ab aliquo ex ritibus orientalibus ad alterum; in generali Conventu habito die 10 septembris anni 1838, referente Emo ac Rmo D. Cardinali Mezzofanti, quae sequuntur decernenda censuit. Ex Orientalibus nonnulli, uti sunt Armeni et Maronitae, cum Ecclesia Latina pro Eucharistia utuntur azymo, alii veri fermentato: Melchitae nimirum, Chaldaei, Syri et Copti; nemo proinde a ritu in quo fit usus azymi transire valeat ad ritum in quo conficitur in fermentato absque beneplacito Sedis Apostolicae. Idemque erit servandum circa transitum ex ritu in quo adhibetur fermentatum ad ritum in quo praecipitur usus azymi. Cum autem inter duos ritus permutandos non adest praefata materiae in Eucharistia disparitas, sufficiat consensus duorum Episcoporum a quo, et ad quem fit transitus. Haec pro illis sunt constituta qui iamdiu catholicam fidem profiteantur; quod vero ad haereticos et schismaticos pertinet, qui ad Ecclesiae sinum redeunt, permittendum censuit S. C. ut orientalem ritum qui magis iis placuerit amplectantur. Hanc S. C. sententiam SSmo D. N. Gregorio divina Providentia Papae XVI ab infrascripto Archiepiscopo Edesseno eiusdem S. C. Secretario relatum in audientia diei 16 eiusdem mensis et anni, SSmus benigne approbavit atque in omnibus servari praecipit. Datum ex aedibus dictae S. C., die 20 Novembris 1838. J. Phil. Card. Fransoni, Praef. I., Archiep. Edessenus, Secr.”. Fonti. fasc. II cz. 2 ss. 501—503,

w wypadku, gdy chleb w obu obrządkach jest jednakowy (przaśny lub kwaszony), na zmianę obrządku wystarczy zezwolenie dwóch zainteresowanych biskupów ordynariuszów, mianowicie biskupa, którego wierny obrządek opuszcza i którego pragnie przyjąć. Według wyjaśnień wspomnianej Kongregacji zasada ta dotyczyła tylko akatolików obrządku wschodniego. Ci bowiem przy nawiązywaniu pełnej łączności z Kościołem katolickim mogli przyjmować dowolny katolicki obrządek wschodni, byle tylko nie byli apostatami od Kościoła katolickiego, pragnącymi obecnie powrócić na łono Kościoła. Omawianą decyzję Kongregacji zatwierdził pap. Grzegorz XVI polecając ją stosować w praktyce.⁹⁰

Reasumując powyższe, można stwierdzić, że zagadnienie zmiany obrządku było przedmiotem szczególnego zainteresowania Kościoła. Stolica Apostolska — jak wskazują dokumenty — strzegła dziedzictwa obrządków wschodnich i starała się o utrzymanie właściwego im charakteru wyrażającego się nie tylko w liturgii ale i w dyscyplinie kanonicznej. Sama zmiana obrządku przechodziła swoistą ewolucję. Zasada prestancji obrządku łacińskiego nad obrządkami wschodnimi wywarła niewątpliwy wpływ na kształtowanie się przepisów prawnych, gdy chodziło o zmianę obrządku łacińskiego na wschodni a także wschodniego na łaciński. Dążenia papieży o utrzymanie integralności obrządków wschodnich a także o ich rozwój znalazły wyraz zarówno w Kodyfikacji Kościoła Łacińskiego jak również w ustawodawstwie Kościołów wschodnich.

Wykaz skrótów

- Fontes — Codicis Iuris Canonici Fontes. Ed. P. Gasparri, J. Scredi. Vol. 1—9. Romae 1923—1936.
- Fonti — Codificazione Canonica Orientale Fonti, fascicolo I, parte prima. Typografia Poliglotta Vaticana 1930 oraz fascicolo II parte seconda. Typografia Poliglotta Vaticana 1931.
- CL — Acta et decreta conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis. T. 1—7. Friburgii Brisgoviae 1870—1890.
- Migne PL — Patrologiae cursus completus. Series latina. T. 1—217. Ed. J.P. Migne. Parisiis 1844—1855.
- Mansi — Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio. Ed. J.D. Mansi. T. 1—53. Florentiae 1759—

⁹⁰ Wśród nanonistów nie było zgody, czy decyzja Kongregacji Rokrzewiania Wiary została odwołana przez kan. 98 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Wydaje się, co utrzymywała większość kanonistów, że dopiero kan. 8 motu proprio „Cleri Sanctitati” ją uchylili tak, że od 1958 r. również katolicy obrządku wschodniego zmieniający swój obrządek na inny wschodni potrzebują w każdym wypadku zezwolenia Stolicy Apostolskiej. Zezwolenie to, jak i w innych wypadkach może być udzielone bądź z samego prawa, bądź też przez specjalny indult Stolicy Apostolskiej.

NICOLAS V „PERVENIT AD NOS” (1448) JUSQU’ À LA PARUTION DU CODE
PROBLÈME DU CHANGEMENT DE RITE À PARTIR DE LA BULLE DU PAPE
DU DROIT CANONIQUE (1917)

L’auteur présente le problème d’histoire du changement du rite à la base de la littérature prise avant tout des documents pontificaux et ceux de la Curie de Rome. On montre aussi la position du Siège Saint envers les différents rites dans l’Eglise. Le changement du rite est présenté sous trois aspects:

1. le passage du rite latin au rite oriental
2. le passage du rite oriental au rite latin
3. le passage d’un rite oriental à un autre rite oriental.